

Анна Дергач
аспірант кафедри економічної політики
НАДУ при Президентові України

АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню основних причин міграції населення. Проведено аналіз країн, в які спрямовані потоки трудової міграції з України. Здійснена оцінка наслідків міграції як для країн-експортерів, так і для країн-імпортерів робочої сили. Зроблено відповідні висновки й рекомендації щодо сучасної міграційної ситуації в світі.

Ключові слова: міжнародна міграція, міграція трудових ресурсів, державне управління, міграційна політика, грошові перекази мігрантів.

Anna Dergach

ANALYSIS OF THE CAUSES AND CONSEQUENCES OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION FOR UKRAINE

This article investigates the main causes of migration. It presents the analysis of countries where there are main labor flows from Ukraine. The estimation of the consequences of migration for both exporting countries and importing countries of labor is given. Corresponding conclusions and recommendations of the current migration situation in the world were made.

Keywords: international migration, labor migration, governance, migration policy, remittances of migrants.

Анна Дергач

АНАЛИЗ ПРИЧИН И ПОСЛЕДСТВИЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ МИГРАЦИИ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию основных причин миграции населения. Проведен анализ стран, в которые направлены потоки трудовой миграции из Украины. Осуществлена оценка последствий миграции как для стран-экспортеров, так и для стран-импортеров рабочей силы. Сделаны соответствующие выводы и рекомендации по современной миграционной ситуации в мире.

Ключевые слова: международная миграция, миграция трудовых ресурсов, государственное управление, миграционная политика, денежные переводы мигрантов.

✦ Міграція – глобальна проблема, яка у ХХІ столітті стала важливим чинником міжнародного життя, вона характерна сьогодні для всіх країн.

В умовах сучасного глобалізованого світу міграційні процеси, з одного боку, позитивно впливають як на країни, що приймають робочу силу, та і на країни, які її постачають, з іншого, – потребують ефективного державного регулювання, оскільки їх можна трактувати як з позитивної, так і негативної точок зору, в залежності від того, який вплив ці процеси чинять на розв'язання економічних та соціально-гуманітарних проблем в Україні.

Не меншу значущість тут відіграють проблеми безпеки для національних інтересів не лише України, але й інших держав. Міграційні переміщення суттєво впливають на економічний потенціал країни, стан ринку праці та демографічну ситуацію.

✦ Міграційні процеси є однією з детермінант розвитку суспільства у будь-який період його існування, і увага вчених приверталася до них як до одного з факторів економічного, соціального та політичного життя суспільства у різні періоди його становлення.

Визначення міжнародної міграції немає однозначного трактування. Як зауважив англійський дослідник Д. Салт, що «коли ми використовуємо цей термін, не одразу зрозуміло, що мається на увазі. Хоча традиційно міжнародна міграція означала переміщення з однієї країни до іншої з метою постійного проживання або тривалого перебування, нині під нею розуміють ширше поняття, яке включає різноманітні типи та форми

переміщень населення, кожний з яких до того ж здатен перетворюватися на інший». «Таким чином, робить висновок Д. Салт, значення, яке ми вкладаємо у термін «міграція», залежить від випадкового вибору і має специфічний зміст для певного періоду часу» [1, с. 87]. Тобто зрозуміло, що обов'язковим атрибутом зовнішньої (міжнародної) міграції має бути перетин державного кордону.

Проблематика регулювання міграційних процесів є предметом досліджень багатьох вчених. Значна увага їй приділялася такими іноземними теоретиками: В. Волеком, Р. Козловскі, Д. Массеєм, М. Пайором, Д. Салтом, П. Стокером та ін. В Україні по дослідженню міграції робочої сили слід відзначити праці А. Гайдуцького, І. Грицяка, В. Копійки, Е. Лібанової, О. Малиновської, В. Новіка, І. Розпутенко, С. Чеховича та інших, в роботах яких охарактеризовано основні риси, масштаби і сутність міграційних процесів. Наукові здобутки цих та інших вчених мають важливе значення. Проте, недостатня вивченість цієї проблематики обумовила значущість і необхідність подальших досліджень.

✦ Масштабність міграції трудових ресурсів в умовах глобалізації економічного розвитку являє собою доволі складну і важливу проблему сучасності. Слід розуміти, що вона породжує гострі політичні та соціально-економічні проблеми. З року в рік актуальність даної проблеми зростає, що викликано, насамперед, інтеграцією України у світовий ринок праці та передбачає

всестороннє врахування особливостей і напрямків розвитку сучасної міграції трудових ресурсів, а також механізмів її державного регулювання.

Нинішній стан ринкової економіки України, необхідність вивчення проблем української трудової міграції і визначили вибір теми дослідження.

Метою статті є аналіз основних причин та наслідків міграції трудових ресурсів для України та проведена оцінка нинішньої міграційної ситуації в світі.

Причин міграції населення існує декілька: кризи, громадянські війни, політична нестабільність, несприятлива економічна обстановка в країні тощо. Домінуючу роль у сучасному міжнародному русі населення відіграє міграція, викликана економічними мотивами, бажанням людей поліпшити свій економічний добробут, тобто пошук більш високооплачуваної роботи за кордоном, отримання постійного місця проживання в розвиненій країні.

Міжнародна (зовнішня) міграція робочої сили — це процес організованого або стихійного переміщення працездатного населення, що викликане причинами економічного характеру [2].

Треба також зазначити, що зовнішня міграція в залежності від напрямку зовнішніх переміщень населення стосовно певної території поділяється на еміграцію (вибуття з країни), та імміграцію (прибуття).

У пошуках роботи та відповідного рівня життя люди мігрують із країни в країну. Масштаби таких переміщень в світі постійно зростають, і в цей процес залучені практично всі країни. На Європу і Азію в сукупності припадає майже 2/3 всіх міжнародних мігрантів світу. Найбільш привабливим регіоном призначення залишається Європа, і в 2013 році на неї припало 72 млн. міжнародних мігрантів проти 71 млн. в Азії. За період з 1990 року найшвидше зростання числа міжнародних мігрантів було зареєстроване в Північній Америці, яка прийняла 25 млн. людей, причому тут спостерігалися найвищі середньорічні темпи приросту чисельності мігрантів, що склали 2,8 %.

У 2013 році половина всіх міжнародних мігрантів припадала на 10 країн, з яких лідирує США, де мешкає 45,8 млн. мігрантів, далі — Російська Федерація (11 млн.), Німеччина (9,8 млн.), Саудівська Аравія (9,1 млн.), Об'єднані Арабські Емірати (7,8 млн.), Сполучене Королівство (7,8 млн.), Франція (7,4 млн.), Канада (7,3 млн.), Австралія (6,5 млн.) та Іспанія (6,5 млн.).

За період 1990–2013 рр. США прийняли найбільше число міжнародних мігрантів — майже 23 млн. чоловік, що відповідає притоку одного млн. нових мігрантів на рік. На другому місці — Об'єднані Арабські Емірати з припливом у сім мільйонів, на третьому — Іспанія з припливом у шість млн. [3].

Мотивацією населення України к міжнародній трудовій міграції є складне соціально-економічне становище в країні, стан внутрішнього та зовнішнього ринків труда, неможливість реалізувати себе на Батьківщині. Саме обставини того, що велика кількість чоловіків і жінок не в стані погодувати та утримати сім'ю, надати своїм дітям належну освіту, спонукають населення к міжнародній міграції, пошуку таких ринків праці, де їм пропонують вільні робочі місця з більш вигідними умовами працевлаштування та заробітку.

За даними Державної служби статистики України, в 2012 році працездатне населення країни становило 22,5 млн., з яких офіційно працевлаштовані були тільки 12,5 млн. [4]. За інформацією Світового банку та Міжнародної організації з міграції, за кордоном працює близько

6,5–8 млн. українців, тобто кожен третій. Майже 65 % трудових мігрантів є чоловіки, третина всіх трудових мігрантів мають вищу освіту [5; 6].

Основна кількість працюючих мігрантів зосереджена у країнах Європи та Америки: в Аргентині, Бразилії, Великій Британії тощо. Близько 204 тисяч громадян України отримали в 2011 році дозвіл на перебування в країнах Євросоюзу. Відповідно до опублікованої в червні доповіді Єврокомісії з питань міграції та біженців, саме українці утворюють найбільшу групу легальних мігрантів до ЄС. У 2011 році Україна зайняла перше місце за кількістю виданих дозволів на проживання в країнах ЄС (200 тисяч), випередивши США і Китай, при тому, що роком раніше вона займала четверте місце. У 2010–2012 рр. у країнах ЄС працювала приблизно половина з 1,2 млн. українських трудових мігрантів [7].

Аналіз взаємодії міграції населення і економічного розвитку України включає вивчення наступних аспектів: взаємозв'язок міграції трудових ресурсів та зростання валового внутрішнього продукту, рівня заробітної плати, інфляційних процесів; вплив грошових переказів мігрантів на платіжний баланс країни, інвестиційної активності; вплив міграційних процесів на рівень життя домогосподарств; вплив міграції на тіньову економіку; державні витрати на прийом і соціальну адаптацію мігрантів, їх соціальне забезпечення; роль міграції в реформуванні пенсійних систем.

Економічна ефективність міграції населення являє собою зіставлення в тій чи іншій формі витрат держави на проведення міграційної політики з одержуваними вигодами політичного, соціального та економічного характеру.

При дослідженні процесів міжнародної трудової міграції України визначального значення набуває комплексна оцінка її соціально-економічних наслідків. Отже, розглянемо спочатку позитивні наслідки зовнішніх трудових міграцій для України.

Найбільш відчутною вигодою від міжнародної міграції трудових ресурсів є грошові перекази заробітчан. Завдяки ним відбувається покращення добробуту та зростання доходів домогосподарств, які використовують їх на споживання, заощадження, приватне інвестування, пропорція між якими формується в залежності від схильності до споживання кожного окремого домогосподарства. Збільшення доходів громадян призводить до зростання інвестицій у людський капітал та рівня доступності соціально значущих послуг (освіта, охорона здоров'я, сфера культури тощо), створюються умови для покращення забезпеченості житлом та відкриття власного бізнесу, що створює нові робочі місця і збільшує податкові надходження до бюджету.

Працюючи за кордоном, наші співвітчизники набувають ринковий досвід розвитку підприємництва, одночасно зменшуючи навантаження на вітчизняний ринок праці, тим самим скорочуючи попит на працю. Засвоєння трудовими мігрантами норм поведінки та економічної діяльності більш розвинених країн сприятливо впливають до зростання стандартів зайнятості й оплати праці в Україні.

Все це призводить до зменшення рівня бідності та формує передумови до підвищення рівня життя українців. Але грошові перекази мігрантів є не лише фінансовою підтримкою родини, а і доволі потужним механізмом в економічному становленні країни. Сприяючи нарощуванню національного рівня споживання, грошові перекази мігрантів відіграють роль стимулятора економіки країни, мультиплікативно генеруючи збільшення сукупного попиту та розвиток національного виробництва [8].

Обсяги приватних грошових переказів в Україну за 2007–2012 роки
(млн. дол. США)

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
За каналами надходження:						
1. Через коррахунки банків	2 818	3 275	2 832	2 959	3 252	3 278
2. Через міжнародні платіжні системи	1 458	2 097	1 825	2 126	2 804	3 213
3. Неформальними шляхами	646	805	713	777	963	1 035
За джерелами формування:						
1. Оплата праці (без урахування податків та витрат у країні перебування)	1 842	3 024	2 855	3373	4 022	4 619
2. Приватні трансферти, у т.ч.:	3 080	3 153	2 515	2 489	2 997	2 907
- грошові перекази робітників, що працюють за кордоном більше року	2 292	2 140	1 643	1 560	1 890	1 749
- інші приватні трансферти	788	1 013	872	929	1 107	1 158
Усього:	4 922	6 177	5 370	5 862	7 019	7 526
Обсяги грошових переказів у % до ВВП	3,4	3,4	4,6	4,3	4,3	4,3

Перекази мігрантів призводять до зростання кількості валюти в обігу, що створює можливості для проведення ефективного валютного регулювання Національним банком України. Шляхом викупу валюти у населення, НБУ зменшує необхідність валютних інтервенцій у період дефіциту валюти на Міжбанківській валютній біржі.

Інвестування в економіку країни коштів, зароблених трудовими мігрантами, збільшує обсяг виробництва, відбувається вплив на сукупний попит та сукупну пропозицію.

За даними НБУ, з року в рік обсяги приватних грошових переказів із-за кордону збільшуються. Максимальними за останні п'ять років надходження становили у 2011 році 7 019 млн. дол. США порівняно з 5 862 млн. дол. США 2010 року. У 2012 році обсяги приватних грошових переказів із-за кордону збільшилися на 7,2 % – до 7 526 млн. дол. США.

Співвідношення обсягів грошових переказів до ВВП залишається незмінним протягом останніх трьох років і становить 4,3 % [9]. Національний банк України ще не оприлюднив інформацію про обсяги приватних грошових переказів із-за кордону за 2013 рік.

Розглядаючи позитивні моменти міжнародної трудової міграції, не можна забувати і про негативний бік цієї медалі. Залишаючи своїх рідних та їдучи за кордон на заробітки, не кожен українець розуміє, що його чекає на чужині. Одна із головних проблем – поширена торгівля людьми.

Переважно трудові мігранти за кордоном мають напівлегальний або нелегальний статус перебування, що зумовлює відсутність пенсійних та страхових прав у мігрантів. Задля отримання високих заробітків люди погоджуються на роботу, що не потребує високої кваліфікації. Відбувається зниження кваліфікації, погіршення якісного складу робочої сили. Виснажлива праця та погані умови життя призводять до погіршення здоров'я трудових мігрантів.

Праця за кордоном не один рік для багатьох мігрантів стає вже не стільки джерелом доходів, скільки способом життя. Люди звикають, частина міжнародної трудової міграції плавно перетікає в еміграцію. Відбува-

ється послаблення родинних зв'язків, руйнуються сім'ї, знижується народжуваність, поширюється сирітство.

Через те, що українці виїжджають за кордон за більш високими заробітками, в Україні поступово відбувається падіння соціальної значущості зайнятості.

Для економіки України міжнародні міграційні переміщення також мають свій негатив. Приток незадіяних у виробництві країни міграційних коштів призводить до збільшення грошової маси в обігу, викликає інфляцію попиту. Через неможливість використання праці людей, які покинули країну, відбувається спад ВВП.

Але не дивлячись на весь негатив, міжнародна міграція трудових ресурсів завдяки грошовим потокам мігрантів створює суттєві соціально-економічні зрушення в економіці окремих регіонів країни.

✎ На сучасному етапі міжнародна трудова міграція стає типовим явищем політичного та соціально-економічного життя світу, вплив якої відчувають як країни, що приймають робочу силу, так і ті, що її віддають. Для більш ефективного регулювання міграційних процесів необхідно проводити активну міждержавну міграційну політику.

Саме фактори соціально-економічного характеру спонукають українців до трудової міграції за кордон. Економічні наслідки для України характеризуються домінуванням позитивних ефектів, а соціальні наслідки – негативних.

Реалізація міграційної політики в Україні повинна здійснюватися завдяки виробленню (опрацюванню) як організаційно-адміністративних, так і фінансово-економічних механізмів державного управління, які тісно взаємопов'язані між собою і не існують одне без одного. Важливість дослідження механізмів державного управління міграційними процесами пов'язана з тим, що їх оптимізація є істотним резервом соціально-економічного розвитку держави і повинна відбуватися у рамках довгострокової стратегії розвитку країни, забезпечуватися скоординованою діяльністю законодавчих, виконавчих та судових органів, мати комплексний характер, а також розуміння та підтримку в суспільстві.

Література.

1. Salt J. The Business of International Migration // International Migration in to 21st Century: Issus in honour of Reginald Appleyard / ed. by M.A.Siddique. – Cheltenham Northampton: Edward Elgar, 2001. – P. 80–108.
2. Солонінко К. С. «Міжнародна економіка»: навчальний посібник. – К. : Кондор, 2008. – 380 с.
3. Пресс-релиз ООН: По последним данным статистики глобальной миграции ООН в мире насчитывается 232 миллиона международных мигрантов, проживающих за пределами своих стран. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ga/68/.../internationalmigrantsworldwide_totals2013.pdf;
4. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Світовий банк. Статистика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>.
6. Міжнародна організація по міграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iom.org.ua>.
7. The Kiev Times: Украина – лидер миграции: украинцы штурмуют Евросоюз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thekievtimes.ua/news/251490-ukraina-lider-migracii-ukraincy-shturmuyut-evrosoyuz.html>.
8. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації. Бібліотека українських авторефератів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=2945&start=4](http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=2945&start=4).
9. Національний банк України. Платіжні баланси України 2007-2013 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.